

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.13, 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.1>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Бондар Н.А.,

*доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-8036-9083
e-mail: ashatana2010@ukr.net*

Цюпка Т.О.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»
Сумського національного аграрного університету*

Розметов Р.Ю.,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»
Сумського національного аграрного університету*

Бондар Н.А., Цюпка Т.О., Розметов Р.Ю. Нормативно-правове регулювання освітньої міграції в умовах глобалізації.

У статті висвітлені окремі аспекти освітньої міграції, її правові засади, наявні виклики, а також наслідки зазначених процесів для країн та суспільства.

Наголошено, що в рамках реалізації права на освіту людиною, міграційні процеси є результатом глобалізації, а освітня міграція є важливою частиною міжнародних відносин, яка має вагомий вплив на розвиток країни.

З'ясовано, що в умовах правового режиму воєнного стану Україна є переважно постачальником освітніх мігрантів, що обумовлено передусім доступністю освіти за кордоном, також розширенням співпраці національних та зарубіжних закладів освіти та прагненням України до членства в ЄС.

Акцентовано увагу, що молодь прагне отримувати освіту за кордоном у пошуках кращих умов та перспектив. Це пов'язано не лише з якістю освіти, але й з можливістю отримати міжнародний досвід, який стає дедалі важливішим у сучасному світі. Багато студентів вважають, що навчання за кордоном відкриває нові горизонти для кар'єрного зростання, дозволяє розвивати мовні навички та знайомитися з різними культурами, що своєю чергою допомагає їм стати більш конкурентоспроможними на ринку праці.

Зроблено висновок, що освітня міграція в Україні стикається з різноманітними викликами, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Нормативно-правове регулювання освітньої міграції складається з низки міжнародних актів, Законів України, Постанов уряду, відомчих правових актів, локальних документів зміст та сутність яких залежить від засад міграційної політики держави. Правові засади освітньої міграції мають багатокомпонентну структуру, що включає міжнародні, регіональні, партикулярні (державні) та локальні нормативні акти, які забезпечують регулювання освітнього процесу та захист прав студентів, що перебувають за кордоном та

іноземних студентів, які перебувають в країнах здобуття освіти. Молодь є основною категорією населення, яка формує інтелектуальний потенціал та є репродуктивною категорією будь-якої держави. Так, держава має бути зацікавлена, щоб молодь, яка навчається за кордоном та вимушена була виїхати у зв'язку з оголошенням правового режиму воєнного стану в Україні, а також іноземні студенти, які навчаються в нашій країні, здійснювали свою трудову діяльність саме в Україні реалізуючи концептуальну парадигму економіки знань.

Ключові слова: глобалізація, право на освіту, нормативно-правові засади, міграція, освітня міграція, нормативно-правовий акт.

Bondar N.A., Tsyupka T.O., Rozmetov R.Y. Regulatory and legal regulation of educational migration in the context of globalization.

The article highlights certain aspects of educational migration, its legal basis, existing challenges, and the consequences of these processes for countries and society.

It is emphasised that within the framework of the human right to education, migration processes are the result of globalisation, and educational migration is an important part of international relations which has a significant impact on the development of a country.

It is found that under the legal regime of martial law, Ukraine is mainly a supplier of educational migrants, which is primarily due to the availability of education abroad, as well as the expansion of cooperation between national and foreign educational institutions and Ukraine's aspirations for EU membership.

It is emphasised that young people seek to study abroad in search of better conditions and prospects. This is due not only to the quality of education, but also to the opportunity to gain international experience, which is becoming increasingly important in the modern world. Many students believe that studying abroad opens up new horizons for career growth, allows them to develop language skills and get acquainted with different cultures, which in turn helps them to become more competitive in the labour market.

It is concluded that educational migration in Ukraine faces various challenges that require a comprehensive approach to their solution. The legal and regulatory framework for educational migration consists of a number of international acts, Laws of Ukraine, governmental resolutions, departmental legal acts, and local documents, the content and essence of which depend on the principles of the State's migration policy. The legal framework of educational migration has a multi-component structure, including international, regional, specific (state) and local regulations that ensure the regulation of the educational process and protection of the rights of students abroad and foreign students in the countries of education. Youth is the main category of the population that forms the intellectual potential and is the reproductive category of any state. Thus, the state should be interested in ensuring that young people studying abroad who were forced to leave due to the declaration of martial law in Ukraine, as well as foreign students studying in our country, carry out their work activities in Ukraine, implementing the conceptual paradigm of the knowledge economy.

Key words: globalization, right to education, regulatory framework, migration, educational migration, legal act.

Постановка проблеми. За даними, які наводить ЮНЕСКО кількість міжнародних мобільних студентів у всьому світі значно зросла за останні два десятиліття. У 2001 році ця кількість становила понад 2,2 мільйона. Десять років по тому кількість студентів, які навчаються за кордоном, зросла до 3,8 мільйона. Ця кількість продовжувала збільшуватися в наступні роки, перевищивши 6 мільйонів у 2021 році, що майже втричі перевищує цифру 2001 року [2]. Відповідно до статті 26 Загальної декларації прав людини [6] та статті 53 Конституції України [8] кожен має право на освіту. Право на освіту визначають, як соціально-економічне, культурне, а відповідно до історичного розвитку як право «другого покоління, тобто, воно було ідентифіковане та сформоване пізніше за право на життя, право на гідність особи чи право на свободу та особисту недоторканність, хоча становлення права на освіту пройшло кілька етапів, які обумовлені змінами в суспільстві, політиці та економіці [3]. Четверта Ціль сталого розвитку щодо якості освіти має на меті «забезпечити, щоб усі учні здобували знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку, у тому числі через навчання з питань сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, пропаганди культури миру та ненасильства, громадянства світу й

усвідомлення цінності культурного різноманіття і внеску культури у сталий розвиток» [28]. В рамках реалізації права на освіту людиною, звертаємо увагу, що міграційні процеси є результатом глобалізації, а освітня міграція є важливою складовою міжнародних відносин, яка має вагомий вплив на розвиток країни. В умовах правового режиму воєнного стану Україна є переважно постачальником освітніх мігрантів, що обумовлено передусім доступністю освіти за кордоном, також розширенням співпраці національних та зарубіжних закладів освіти та прагненням України до членства в ЄС. Питання освітньої міграції є об'єктом мультидисциплінарних досліджень, зокрема, соціально-економічних, політичних, історичних аспектів. Питання щодо систематизації нормативно-правових актів з освітньої міграції не достатньо висвітлені в науковій літературі.

Метою статті є окреслення ключових аспектів освітньої міграції, її правові засади, наявні виклики, а також наслідки для країни та суспільства.

Окремими аспектами міграції, зокрема освітньої міграції займалися вчені, як Н. Волченко, О. Гринкевич, Н. Клецова, В. Макарчук, Н. Марценко, О. Ровенчак та інші.

Виклад основного матеріалу. В сучасному світі поняття міграції стає все більш поширеним, що пов'язано в першу чергу з процесами глобалізації, яка охоплює всі сфери людського життя, поглиблює взаємодію між країнами та людьми, впливає на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, спрощує пересування людей між країнами тощо. Вплив міграційних процесів на розвиток як країн-реципієнтів, так і країн-донорів стає дедалі важливішим у сучасному світі, адже соціально-політична та нормативна складова міграційного процесу дає змогу оцінити такий вплив не лише через теоретичний аналіз, а й через практичний компонент цього явища. Під міграцією розуміють процес переміщення або через міжнародні кордони, або в межах однієї країни, що включає будь-які пересування людей, незалежно від причин [16]. Дефініцію «міграція» загальноприйнято розуміти у вузькому та широкому значеннях. Виходячи з того, що термін «міграція» має латинське коріння та перекладається як «переміщення або переселення», то у вузькому розумінні під міграцією розуміють – вид територіального переміщення населення зі зміною проживання. У широкому розумінні міграція розуміється як територіальне переміщення населення, але крізь призму соціально-економічних, демографічних та політичних процесів.

Враховуючи полісемантичний характер міграції виділяють різні її типи. Беручи за основу класифікацію міграцій, яка запропонована О. Ровенчак, освітню міграцію, а також міграцію членів сімей, політичну, релігійну, етнічну, екологічну, репатріацію, економічну та туристичну необхідно виділяти на основі такого критерію, як причини та цілі міграції [23, с. 132]. Отже, освітня міграція означає переміщення здобувачів з метою отримання освіти. Освітню міграцію можна виділити як внутрішню, тобто переміщення здобувачів між регіонами країни та зовнішню, яка передбачає виїзд здобувачів за кордон.

«Характеризуючи сутність освітньої міграції, як слушно зауважує О. Гринкевич, це масове соціокультурне явище, пов'язане з переміщенням людей за межі регіону чи країни постійного проживання з метою підвищення свого освітнього рівня, здобуття нових знань». Також науковець зазначає, що з терміном освітня міграція тісно пов'язані терміни академічна мобільність та транскордонна освіта [4, с. 256].

В національному законодавстві дефініція «академічна мобільність» міститься в Законі України «Про вищу освіту» та визначається, як «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами» [17].

Поняття транскордонної освіти необхідно розглядати крізь призму транскордонного співробітництва, зокрема у сфері освіти. Так, відповідно до Закону України «Про міжнародне територіальне співробітництво України» «транскордонне співробітництво – вид міжнародного територіального співробітництва між суб'єктами та учасниками таких відносин у межах регіонів, прилеглих до державного кордону України, у тому числі відокремлених водними об'єктами, відповідними суб'єктами та учасниками таких відносин сусідніх держав, у тому числі відокремлених водними об'єктами, у межах компетенції, визначеної національним законодавством та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [19]. Отже, під транскордонною освітою слід розуміти освіту, яку отримує здобувач освіти в межах міжнародного територіального співробітництва між суб'єктами та учасниками освітніх відносин у межах регіонів, прилеглих до державного кордону, базується на принципі забезпечення якості з дотриманням широкого ряду методів надання освітніх послуг, зокрема, інноваційних.

Дослідження свідчать, що молодь все більше прагне отримувати освіту за кордоном у пошуках кращих умов та перспектив. Це пов'язано не лише з якістю освіти, але й з можливістю отримати міжнародний досвід, який стає дедалі важливішим у сучасному світі. Багато студентів вважають, що навчання за кордоном відкриває нові горизонти для кар'єрного зростання, дозволяє розвивати мовні навички та знайомитися з різними культурами, що своєю чергою допомагає їм стати більш конкурентоспроможними на ринку праці.

Крім того, освітня міграція може мати значний вплив на економіку країни. Коли студенти з інших країн приїжджають навчатися в українські університети, вони не лише сплачують за навчання, але й витрачають гроші на проживання, харчування та інші послуги, що стимулює місцеву економіку. Це створює можливості для розвитку нових бізнесів, пов'язаних із освітою, і сприяє культурному обміну, що збагачує як іноземних студентів, так і місцевих жителів.

Використовуючи принципи методології системного підходу, правові засади освітньої міграції необхідно окреслювати в форматі нормативного регулювання міграції та нормативного регулювання освіти. Безперечно міграція – це доволі складний процес, що охоплює крім правового економічний, соціально-психологічний, політичний та культурний взаємопов'язані аспекти. Відповідно до вдосконалення міграційного законодавства слід застосовувати системний підхід з одночасним врегулюванням проблемних питань та закріпленням заохочуючих чи заборонних заходів за всіма напрямками, що формують зміст зазначених процесів [10, с. 128]. Правові основи освітньої міграції можна визначити за рівнями: міжнародний, регіональний, партикулярний (державний) та локальний (рівень освітніх закладів).

Визначаючи правові основи освітньої міграції за *міжнародним рівнем* важливими є конвенції, пакти, договори, які регулюють співпрацю між країнами у сфері освіти та міграції.

Відповідно до статті 26 Загальної декларації прав людини [6] кожен має право на освіту. Стаття 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права визнає право кожної людини на освіту, а держави, які визнали Пакт погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності, повинна зміцнювати повагу до прав людини та основних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма націями й всіма расовими, етнічними та релігійними групами та сприяти роботі ООН по підтриманню миру [14].

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації прийнята ООН 7 березня 1966 р. За даною Конвенцією словосполучення «расова дискримінація» означає будь-які відмінності, винятки, обмеження або переваги, які ґрунтуються на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного або етнічного походження, котрі ставлять собі за мету знищення або применшення визнання, використання або здійснення на рівних засадах прав людини й основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній або інших галузях суспільного життя. Відповідно до основних обов'язків держави-учасниці зобов'язуються заборонити й ліквідувати расову дискримінацію у всіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, незалежно від раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо стосовно здійснення основних прав, зокрема права на освіту та професійну підготовку [12]. Конвенцією регламентуються й інші громадянські права. Так, право на свободу пересування і проживання в межах держави, право покидати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повернутися у свою країну [12].

Міжнародна організація з міграції є частиною системи Організації Об'єднаних Націй і прагне розв'язувати питання міграції на міжнародному рівні та має на меті підтримку гуманної та впорядкованої міграції. Відповідно до її словника, термін «мігрант», який не визначений у міжнародному праві, що відображає загальне розуміння особи, яка переїжджає зі свого постійного місця проживання в межах країни чи через кордон, тимчасово чи назавжди та з різних причин. Термін включає низку чітко визначених юридичних категорій людей, таких як трудові мігранти; особи, чий конкретні типи пересування визначені законом, наприклад, нелегально ввезені мігранти; а також ті, чий статус або засоби пересування конкретно не визначені міжнародним правом, наприклад, іноземні студенти [13].

Окремо можна виділити угоди про взаємне визнання документів про освіту – міжнародні угоди, які полегшують здобувачам можливість навчатися за кордоном та працевлаштовуватися після повернення в Україну, також навчатися іноземним студентам в Україні. Україна підписала низку

угод про взаємне визнання таких документів та кваліфікацій з іншими державами [27], їх перелік розміщений на сайті Міністерства освіти і науки України.

Україна уклала низку двосторонніх угод з іншими країнами щодо співпраці в галузі освіти, культури та наукових досліджень. Ці угоди регулюють питання обміну студентами, спільних наукових досліджень і культурних програм, наприклад, Угода між Урядом України і Урядом Мексиканських Сполучених Штатів про співробітництво в галузі освіти і культури [25].

Досліджуючи регіональний рівень правового регулювання освітньої міграції, необхідно зазначити, що Україна є учасником Болонського процесу з 2005 року. Метою цього процесу є гармонізація систем вищої освіти в Європі, що включає взаємне визнання дипломів та спрощення академічної мобільності.

Загалом у ЄС створено унікальну систему регулювання суспільних відносин, відмінну від класичних систем внутрішньодержавного та міжнародного права. Тому джерела правового регулювання освітньої політики ЄС також є унікальними та охоплюють як акти зобов'язального права (установчі договори ЄС, угоди з державами-членами, норми вторинного права), так і акти незобов'язального характеру. Оскільки правова основа для прийняття нормативно-правових актів інститутами ЄС у сфері освіти є незначною та зводиться до ухвалення заохочувальних заходів і заходів у сфері професійного навчання, регулювання цієї сфери переважно здійснюється за допомогою таких форм «м'якого» права (soft law), як рекомендації, резолюції, повідомлення, зелені та білі книги, програмні документи тощо [11, с. 57].

Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні, ратифікована Україною, маючи на меті дати можливість усім мешканцям регіону повною мірою користуватися багатим розмаїттям шляхом полегшення громадянам кожної з держав та студентам закладів освіти доступу до освітніх ресурсів [7]. Міжнародна угода, спрямована на спрощення визнання дипломів та кваліфікацій для продовження навчання або працевлаштування за кордоном.

Участь України як повноцінного учасника європейського простору освіти закріплена в національній нормативно-правовій базі. Зокрема «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» визначає в розділі VI напрямки міжнародного партнерства. Розроблення Національної стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості та конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір [15]. Наразі триває обговорення Стратегії розвитку освіти та науки до 2030 року.

Також, ключовим є співробітництво між Україною та ЄС в міграційній сфері, що зафіксовано розділом III «Юстиція, свобода та безпека» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема, сторони підтверджують важливість спільного управління міграційними потоками між їхніми територіями та надалі розвиватимуть всеохоплюючий діалог щодо всіх питань у сфері міграції [26].

Україна активно бере участь у міжнародних програмах академічної мобільності, які дозволяють здобувачам вчитися або стажуватися за кордоном, до прикладу, програма Erasmus+ – Європейська програма співпраці в галузі освіти, яка надає можливість студентам, викладачам і науковцям брати участь у спільних програмах навчання.

Отже, як слушно зазначає В. Макарчук, освітня міграція фактично набагато вигідніша країнам-реципієнтам, ніж країнам-донорам, а Україна, імплементувавши та гармонізувавши національне законодавство з правом ЄС у сфері міграції, відповідно заклала базу для формування і подальшого розвитку міграційного права як самостійної галузі права [10, с. 128].

На партикулярному (державному) рівні підтримка інтелектуального потенціалу вимагає ефективних заходів освітньої та міграційної державної політики. Конституція України, статтею 53 гарантує право на освіту кожному громадянину України, що є базовою нормою для доступу до освітніх послуг, як в країні, так і за її межами. Закріпивши демократичні принципи побудови Української держави, Конституція гарантує свободу пересування, вільний вибір місця проживання, вільний в'їзд і виїзд з країни. Так, нормами ст. 92 Конституція закріплює, що винятково законами визначаються основи регулювання демографічних і міграційних процесів. Отже, це основоположні норми, які визначають освітню міграцію [8].

Законодавство про освіту в Україні підлягає постійним змінам, враховуючи нові реалії та потреби суспільства. Закон України «Про освіту» встановлює правові та організаційні засади функціонування системи освіти в Україні. Він визначає, що держава забезпечує інтеграцію освіти в міжнародний простір і сприяє міжнародній академічній мобільності. Закон також регулює питан-

ня про визнання іноземних документів про освіту та визнання кваліфікацій, отриманих за кордоном [18]. Закон України «Про вищу освіту» задекларував міжнародну інтеграцію та інтеграцію національної системи вищої освіти в Європейський освітній простір одним із головних принципів державної політики в освіті. В галузі міжнародного співробітництва він визначає участь у програмах обміну студентами, викладачами й дослідниками, академічну мобільність, організацію міжнародних наукових заходів тощо [17].

Ще одним важливим законодавчим актом, що стосується врегулювання питань освітньої міграції є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Цей закон встановлює правовий статус іноземців, які перебувають на території України, зокрема тих, хто приїжджає для навчання. Він передбачає особливі положення щодо отримання іноземцями віз для навчання, процедури реєстрації та тимчасового проживання [21]. Серед законів, які безпосередньо забезпечують врегулювання міграційних процесів, слід також назвати Закон України «Про порядок виїзду і в'їзду в Україну громадян України». Це Закон надає право вільного виїзду за кордон та повернення на батьківщину всім громадянам України, виключає будь-які обмеження прав громадян, які виїжджають за кордон на тимчасове або постійне проживання [20].

Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту» регулює процедуру визнання в Україні здобутих в іноземних освітніх установах кваліфікацій вищої освіти та/або пройдених періодів навчання [5]. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року визначає проблемою, якою є еміграція висококваліфікованих фахівців та молоді, у тому числі внаслідок неповернення на Батьківщину після отримання освіти за кордоном, яка зростає через політику ряду держав щодо залучення висококваліфікованих іммігрантів, молодих фахівців з-поміж іноземних студентів [24] тощо.

Локальний або рівень освітніх закладів містить сукупність нормативно-правових актів пов'язаних з академічною мобільністю, інтернаціоналізацією навчальних закладів, закордонною практикою, міжнародною співпрацею з іноземними навчальними закладами, участі в міжнародних проєктах тощо.

Освітня міграція в Україні стикається з різноманітними викликами, що потребують комплексного підходу до їх вирішення. Освітня міграція стимулює поліпшення якості освіти в Україні, адже конкуренція між навчальними закладами може призвести до адаптації навчальних програм до міжнародних стандартів. Разом з тим, значний вихід студентів за межі країни може призвести до втрати інтелектуального потенціалу, що стане великою втратою для національної освіти. Це може призвести до дефіциту кваліфікованих кадрів у ключових галузях знань, що своєю чергою може негативно вплинути на інноваційний розвиток країни. Правильне управління освітньою міграцією може допомогти Україні реалізувати потенціал своїх громадян, підвищуючи рівень життя та зміцнюючи економіку. Важливо створити програми, які б заохочували студентів повертатися та реалізовуватися в нашій державі, наприклад, через фінансові стимули, можливості для кар'єрного зростання та підтримку стартапів. Такі ініціативи можуть стати катализатором для відновлення інтелектуального потенціалу країни та сприяти створенню нових робочих місць у різних сферах економіки.

Висновок. Нормативно-правове регулювання освітньої міграції складається з низки міжнародних актів, Законів України, Постанов уряду, відомчих правових актів, локальних документів зміст та сутність яких залежить від засад міграційної політики держави. Правові засади освітньої міграції мають багатокомпонентну структуру, що включає міжнародні, регіональні, партикулярні (державні) та локальні нормативні акти, які забезпечують регулювання освітнього процесу та захист прав студентів, що перебувають за кордоном та іноземних студентів, які перебувають в країнах здобуття освіти. Молодь є основною категорією населення, яка формує інтелектуальний потенціал та є репродуктивною категорією будь-якої держави. Так, держава має бути зацікавлена, щоб молодь, яка навчається за кордоном та вимушена була виїхати у зв'язку з оголошенням правового режиму воєнного стану в Україні, а також іноземні студенти, які навчаються в нашій країні, здійснювали свою трудову діяльність саме в Україні реалізуючи концептуальну парадигму економіки знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Volchenko N., Bondar N., Rohovenko O., Klochko M. Migration Crisis and Social Security: Challenges and Consequences. *Global Scientific Trends: Economics and Public Administration*. 2024. 3. Pp. 78–94 DOI: 10.5281/zenodo.13292833 <https://gst-journal.net.ua/index.php/gst/article/view/22>.

2. WORLD MIGRATION REPORT 2024 of the International Organization for Migration (IOM). URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-2/international-students> (дата звернення: 23.10.2024).
3. Бондар Н.А., Гримайло М.О., Гапонов Р.Р. Право на освіту в системі прав людини: окремі аспекти. *Соціологія права*. 2024. № 3-4
4. Гринькевич О.С. Освітня міграція в Україні та світі: інституційне середовище та напрями державного регулювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3. С. 254–264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepstu_2013_3_28 (дата звернення: 02.09.2024).
5. Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту: Наказ Міністерства освіти і науки України від 27 травня 2015 р. за № 614/27059. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0614-15#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
6. Загальна декларація прав людини та громадянина від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 12.08.2024).
7. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні від 11 квітня 1997 року, Ліссабон. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text (дата звернення: 12.08.2024).
8. Конституція України. (1996). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
9. Клецова Н.В., Леженіна Ж.О. Сутність міжнародних міграційних процесів та чинники, що їх спричиняють. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (Дніпро, 6-7 лютого 2020 р.). Дніпро: «WayScience», 2020. Т. 2. С. 74–78.
10. Макарчук В.В. Правові аспекти впливу освітньої міграції на національну безпеку України. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26 (39). С. 125–129. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p125>.
11. Марценко Н. Сучасний стан та тенденції освітньої міграції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (24). С. 55–60.
12. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації прийнята ООН 7 березня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 22.10.2024).
13. Міжнародна організація з міграції: дефініція «мігрант». URL: <https://www.iom.int/about-migration> (дата звернення: 22.10.2024).
14. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 22.10.2024).
15. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
16. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration> (дата звернення: 22.10.2024).
17. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
18. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
19. Про міжнародне територіальне співробітництво України: Закон України № 3668-IX від 24 квітня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
20. Про порядок виїзду і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
21. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
22. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 12.08.2024).

23. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127–139.
24. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
25. Угода між Урядом України і Урядом Мексиканських Сполучених Штатів про співробітництво в галузі освіти і культури. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484_014#Text (дата звернення: 12.08.2024).
26. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародна угода від 27.06.2014 р. № 984-011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
27. Угоди про взаємне визнання документів. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spivpratsya-2/dvostoronnya-spivpratsya/osvita-3/ugodi-pro-vzaemne-viznannya-dokumentiv> (дата звернення: 12.08.2024).
28. Цілі сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 12.08.2024).